# INANNA

## De zeven poorten van de onderwereld

MJ van Hagen

**INANNA**

**De zeven poorten van de onderwereld**

***Het oudste verhaal over macht, dood en wedergeboorte***

Copyright © 2026 MJ van Hagen

Auteur: MJ van Hagen

Website: https://rinusvanhagen.nl

Uitgever: Historisch Onderzoek

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te achterhalen. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, verzoeken wij contact met ons op te nemen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

# INHOUD

Voorwoord ..... 6

Inanna De zeven poorten van de onderwereld ..... 10

De twee afdalingen van Inanna ..... 22

Inanna, koningin van hemel en aarde ..... 34

Inanna en Ishtar: twee godinnen, één naam? ..... 47

Inanna vóór Ishtar ..... 54

De vele gezichten van Inanna en Ishtar ..... 63

De tekens van Inanna ..... 75

Inanna, de godin zonder grenzen ..... 85

De familie van Inanna ..... 93

De kring rond Inanna ..... 102

De oorsprong van Inanna – Een godin die haar plaats opeist ..... 115

Inanna verovert de wereld – Macht, kennis en het bezit van de beschaving ..... 122

Inanna als goddelijke rechter – Wraak, recht en de grenzen van macht ..... 130

De zeven poorten van de onderwereld – Inanna tussen dood en wederkeer ..... 139

Ishtar in het dodenrijk – De Akkadische hervertelling van Inanna's afdaling ..... 149

Hoe de afdaling van Inanna wordt gelezen – Een mythe tussen hemel, dood en ritueel ..... 156

Inanna opnieuw gelezen – Moderne interpretaties van de afdaling ..... 164

De lange schaduw van Inanna ..... 170

Inanna in de moderne wereld ..... 179
Ereshkigal, koningin van het land zonder terugkeer .. 187
De galatura en de kurgara ..... 195
Dumuzi, de herder van Inanna ..... 203
Dumuzi, god van melk, kudden en groei ..... 212
Dumuzi, Ama-ušumgal-ana en Damu ..... 218
Dumuzi en Inanna – Het huwelijk van de godin en de herder ..... 227
Dumuzi in de greep van de onderwereld – De dood van de geliefde van Inanna ..... 232
De vele doden van Dumuzi – Een god die in verschillende verhalen sterft ..... 238
Dumuzi in de Akkadische wereld – Van geliefde van Ishtar tot bewoner van hemel en onderwereld ..... 244
Tammuz in de Bijbelse wereld – Dumuzi tussen Mesopotamië en Juda ..... 249
Van Dumuzi naar Adonis – De oude god van rouw en verlangen in de Griekse wereld ..... 255
Tammuz na de oudheid – Van vergeten god tot blijvende herinnering ..... 261
De mythe van de stervende god – Hoe Dumuzi een modern archetype werd ..... 267
De afdaling van Inanna – Dood, plaatsvervanging en de terugkeer van Dumuzi ..... 273
De Akkadische hervertelling van Inanna's afdaling .... 282
Hoe de afdaling van Inanna veranderde in een verhaal over Dumuzi en de dood ..... 291
De kringloop van leven en dood ..... 301
Naak in het Land zonder Terugkeer ..... 307

Het landschap van de onderwereld.....314
Rouw, ritueel en de terugkeer van de goden .....321
Inanna na de oudheid .....328
Epiloog.....341
Index.....345
Bibliografie .....351
boekcode.....362

# VOORWOORD

**Een godin zonder rechte lijn**

De geschiedenis van Inanna is geen rechte weg.

Wie de geschiedenis van Mesopotamië bestudeert, is al snel geneigd om gebeurtenissen in een vaste chronologische volgorde te plaatsen: van de eerste steden naar de eerste koningen, van Sumerië naar Akkad, van Babylon naar Assyrië. Dat is ook de manier waarop ik in veel van mijn andere boeken te werk ben gegaan. Een chronologische structuur geeft overzicht, maakt ontwikkelingen zichtbaar en stelt de lezer in staat een historische wereld stap voor stap te volgen.

Voor dit boek heb ik daar bewust van afgeweken.

Inanna laat zich namelijk moeilijk in een rechte historische lijn vangen. Haar geschiedenis is daarvoor te gelaagd. Zij verschijnt in verschillende steden, onder verschillende namen en in verschillende religieuze tradities. Soms is zij Inanna, soms Ishtar. Soms is zij de godin van Uruk, soms de koningin van de hemel, soms een oorlogsgodin, soms de godin van liefde en verlangen. In andere teksten staat zij tegenover de dood, daalt zij af naar de onderwereld en keert zij terug. Haar verhaal verandert telkens wanneer een nieuwe stad, een nieuwe koning, een nieuwe taal of een nieuwe religieuze traditie haar wereld binnentreedt.

Daarom heb ik ervoor gekozen dit boek niet als een klassieke chronologische geschiedenis van Inanna te schrijven. De hoofdstukken volgen niet voortdurend de tijdlijn van het vierde millennium v.Chr. naar het eerste millennium v.Chr. In plaats daarvan bewegen we ons rond de godin zelf. We bekijken haar vanuit verschillende invalshoeken: haar oorsprong, haar steden, haar tempels, haar verhouding tot andere godheden,

haar liefde voor Dumuzi, haar macht over oorlog en koningschap, haar verhouding tot gender en sociale grenzen, haar afdaling naar de onderwereld en de manier waarop latere generaties haar opnieuw hebben geïnterpreteerd.

Dat betekent niet dat de geschiedenis ontbreekt. Integendeel. De historische ontwikkeling blijft voortdurend aanwezig, maar zij wordt niet langer de enige leidraad. Soms keren we terug naar een vroegere periode om een latere ontwikkeling beter te begrijpen. Soms springen we vooruit om vervolgens weer terug te keren naar een oudere tekst. Dat is bewust gedaan. Inanna zelf is het middelpunt van het verhaal, niet de kalender.

Deze keuze heeft nog een andere reden. Onze kennis van Inanna is namelijk zelf niet chronologisch tot ons gekomen. De godin heeft ons geen compleet verhaal nagelaten. Wat wij hebben, zijn kleitabletten, fragmenten van hymnen, tempelteksten, koninklijke inscripties, literaire composities, zegels en archeologische resten die uit verschillende perioden en plaatsen afkomstig zijn. Sommige teksten zijn eeuwen jonger dan de tradities die zij beschrijven. Andere zijn slechts fragmentarisch bewaard gebleven. Soms kennen we een verhaal uit meerdere versies die elkaar aanvullen, maar op andere punten juist van elkaar verschillen.

De geschiedenis van Inanna is daarom ook een geschiedenis van reconstructie.

Iedere kleitablet is een venster, maar geen volledig panorama. Een gebroken tablet kan een enkele regel bewaren die een hele religieuze traditie zichtbaar maakt. Een tempelrest kan ons vertellen dat een godin ergens werd vereerd, maar niet precies hoe mensen haar aanbaden. Een hymne kan een prachtig beeld van Inanna geven, terwijl dezelfde tekst ons juist door zijn

literaire karakter waarschuwt om hem niet als een letterlijk verslag van de werkelijkheid te lezen.

In dit boek probeer ik daarom steeds onderscheid te maken tussen wat de bronnen daadwerkelijk vertellen, wat uit verschillende bronnen kan worden gereconstrueerd en wat moderne onderzoekers daaruit hebben afgeleid. Waar wetenschappers van mening verschillen, laat ik die verschillen zoveel mogelijk zichtbaar. De geschiedenis van Inanna is te interessant om haar ingewikkeldheid weg te poetsen.

Maar dit boek is geen droge bronnenstudie.

De wereld van Inanna was een wereld waarin goden niet ver weg stonden van het menselijke bestaan. Zij waren verbonden met steden, tempels, koningen, oorlogen, liefde, seksualiteit, geboorte, dood, vruchtbaarheid en politieke macht. Inanna kon een geliefde zijn en een vernietigende oorlogsgodin. Zij kon verlangen vertegenwoordigen en tegelijkertijd angst inboezemen. Zij kon de orde van de wereld bevestigen en haar in andere verhalen juist volledig omkeren.

Juist die tegenstrijdigheden maken haar zo fascinerend.

Wie Inanna probeert terug te brengen tot één enkele functie, mist een belangrijk deel van haar betekenis. Zij was geen godin met één taakomschrijving. Haar verschillende gezichten vertellen ons juist iets over de Mesopotamische samenleving zelf. De wereld waarin zij werd vereerd was geen statische wereld. Steden veranderden, koninkrijken kwamen en gingen, talen ontmoetten elkaar en oude godheden kregen nieuwe namen en nieuwe betekenissen.

Inanna veranderde mee.

Of misschien is het beter om te zeggen: iedere generatie ontdekte opnieuw wat Inanna voor haar kon betekenen.

Dat is de reden waarom haar verhaal duizenden jaren heeft kunnen overleven. De godin van Uruk werd Ishtar

in de Semitische wereld. Ishtar werd een machtige godin van Babylon en Assyrië. Haar verhalen werden overgeschreven, aangepast, vertaald en opnieuw geïnterpreteerd. Zelfs toen de wereld waarin haar cultus was ontstaan allang verdwenen was, bleven haar verhalen voortleven.

Dit boek is daarom geen zoektocht naar één definitieve Inanna.

Het is een zoektocht naar de vele Inanna's die in de geschiedenis zichtbaar worden.

Een godin die uit klei en schrift tevoorschijn komt. Een godin die door de straten van Uruk wordt gedragen in processies. Een godin die naast koningen staat. Een godin die haar geliefde Dumuzi bemint. Een godin die haar zus Ereshkigal in de onderwereld ontmoet. Een godin die door zeven poorten moet gaan en bij iedere poort iets van haar macht moet afstaan. Een godin die sterft, verdwijnt en terugkeert. Een godin die mannen en vrouwen van plaats kan laten wisselen. Een godin die oorlog voert en liefde verlangt. Een godin die uiteindelijk veel groter wordt dan de stad waarin haar geschiedenis begon.

En misschien is dat uiteindelijk de beste manier om Inanna te begrijpen: niet als een vaststaand beeld, maar als een beweging door de tijd.

*Dit boek volgt daarom geen rechte lijn.*

*Het volgt Inanna.*

# INANNA DE ZEVEN POORTEN VAN DE ONDERWERELD

**Het oudste verhaal over macht, dood en wedergeboorte**

Er zijn verhalen die hun betekenis verliezen wanneer men ze alleen als oude teksten beschouwt. Ze behoren niet uitsluitend tot een verdwenen wereld van kleitabletten, tempels en godennamen, maar dragen vragen in zich die veel ouder zijn dan de beschavingen waarin zij werden opgeschreven. Een van de meest indringende voorbeelden daarvan is het Sumerische verhaal dat bekendstaat als de Afdaling van Inanna naar de Onderwereld, in het Sumerisch vaak aangeduid met de beginwoorden an galta, „Vanuit de Grote Hemel". In de Akkadische traditie verschijnt een verwante versie waarin niet Inanna maar Ishtar de hoofdrol speelt. Het verhaal voert ons naar een wereld waarin de grenzen tussen leven en dood, hemel en aarde, goddelijke macht en menselijke kwetsbaarheid voortdurend worden overschreden. Inanna, de machtige godin van liefde, seksualiteit, vruchtbaarheid én oorlog, verlaat haar vertrouwde domein en besluit af te dalen naar een plaats waar zelfs goden hun macht niet vanzelfsprekend kunnen behouden: de onderwereld, het rijk van haar zuster Ereshkigal.

Inanna is geen godin die gemakkelijk genoegen neemt met een plaats aan de rand van de wereld. Zij behoort tot de machtigste figuren van het Sumerische pantheon en is verbonden met de stad Uruk, waar haar cultus gedurende lange tijd een centrale plaats innam. Zij belichaamt tegenstellingen die voor de Mesopotamische samenleving niet noodzakelijk tegenstrijdig waren: liefde

en oorlog, seksualiteit en politieke macht, aantrekkingskracht en vernietiging. Haar wereld is die van koningen, tempels en steden, maar ook van menselijke verlangens en angsten. Juist daarom krijgt haar besluit om naar de onderwereld af te dalen een betekenis die verder reikt dan een goddelijke avonturentocht. Zij begeeft zich naar het rijk van Ereshkigal, de vorstin van de doden, een domein waar de wetten van de bovenwereld niet zonder meer gelden.

De onderwereld van de Mesopotamiërs was geen eenvoudige tegenhanger van de hemel. Het was geen plaats die uitsluitend als strafplaats kon worden omschreven, zoals latere religieuze tradities soms de wereld van de doden zouden voorstellen. De Mesopotamische onderwereld was een onontkoombaar onderdeel van de kosmos. Wie eenmaal was gestorven, behoorde tot de wereld van de doden. De grenzen tussen de levenden en de gestorvenen waren scherp, maar niet absoluut: rituelen, offers, herinnering en religieuze handelingen konden de relatie tussen beide werelden onderhouden. Toch bleef de onderwereld een gebied van duisternis en onomkeerbaarheid. Zij was het „land zonder terugkeer", een plaats waar menselijke macht uiteindelijk ophield. Wanneer Inanna besluit deze grens over te steken, gaat zij dus niet zomaar een onbekend gebied binnen. Zij daalt af naar het rijk waar de meest fundamentele wet van het bestaan regeert: wie sterft, keert niet eenvoudig terug.

Voordat Inanna vertrekt, treft zij voorbereidingen. Zij neemt haar goddelijke attributen mee: de tekenen van haar macht, haar waardigheid en haar identiteit. De kroon, sieraden, kleding en andere voorwerpen die zij draagt, zijn niet slechts versieringen. In de wereld van het oude Mesopotamië was uiterlijk verbonden met sociale en goddelijke status. Macht werd zichtbaar gemaakt. Een koning zonder kroon was nog steeds koning, maar de kroon maakte zijn positie herkenbaar;

een godin zonder haar goddelijke attributen kon haar status niet op dezelfde wijze tonen. Inanna daalt daarom niet af als een naamloze reiziger. Zij betreedt de onderwereld als koningin van de hemel, omringd door de symbolen van haar macht.

Bij de toegang tot de onderwereld wacht echter de poortwachter Neti. Hij ontvangt de godin niet als een bezoekster die zonder voorwaarden naar binnen kan lopen. Inanna krijgt te horen dat zij toegang kan krijgen, maar dat zij bij iedere poort iets van haar bezit moet achterlaten. Zeven poorten liggen tussen haar en het domein van Ereshkigal. Bij iedere doorgang wordt een van haar attributen afgenomen. Wat aanvankelijk lijkt op een reeks kleine vernederingen, krijgt daardoor steeds meer gewicht. Bij de eerste poort verliest zij iets van haar uiterlijke macht; bij de volgende poort verdwijnt opnieuw een teken van haar goddelijke waardigheid. Stap voor stap wordt Inanna ontdaan van datgene waarmee zij zich in de wereld van de levenden kenbaar maakt.

De zeven poorten vormen daarmee het dramatische hart van het verhaal. De afdaling is niet slechts een beweging van boven naar beneden. Het is een proces van ontlediging. De godin die de onderwereld binnengaat, is niet dezelfde Inanna die aan het begin van haar reis vertrok. Iedere poort neemt iets van haar mee. Haar status wordt afgepeld totdat er uiteindelijk niets meer overblijft waarmee zij haar positie kan beschermen. Zij staat tegenover Ereshkigal zonder de bescherming van haar kroon, sieraden en gewaden. De machtige godin van de hemel wordt geconfronteerd met een wereld waarin haar gebruikelijke symbolen geen gezag meer hebben.

Daarmee ontstaat een van de meest indrukwekkende scènes uit de literatuur van het oude Mesopotamië. Ereshkigal is niet eenvoudigweg de „slechte"

tegenstander van Inanna. Zij is de vorstin van een ander domein, een godin die haar eigen macht bezit en die verbonden is met een werkelijkheid waaruit geen levend wezen zich zomaar kan bevrijden. Wanneer Inanna voor haar verschijnt, ontmoeten twee vormen van vrouwelijke goddelijke macht elkaar. De ene heerst over de hemel, liefde, oorlog en het leven; de andere over de onderwereld en de doden. Het verhaal maakt van hun ontmoeting geen vreedzame uitwisseling. Inanna wordt onderworpen aan de wetten van het rijk waarin zij is aangekomen.

Wat daarna gebeurt, maakt duidelijk hoe absoluut de macht van de onderwereld is. Inanna wordt ter dood gebracht. Haar lichaam wordt achtergelaten en haar levenloze gestalte wordt aan een haak gehangen. De godin die de grenzen van de wereld van de levenden had overschreden, blijkt uiteindelijk niet immuun voor de wetten van de dood. Haar goddelijke status biedt haar geen vanzelfsprekende bescherming. Zij sterft.

Maar de dood van Inanna betekent niet het einde van het verhaal. Boven de wereld van de onderwereld blijft men niet werkeloos toekijken. Enki, de god van wijsheid, zoet water en scheppende intelligentie, grijpt in. Hij daalt niet zelf af om Inanna met geweld uit de onderwereld te bevrijden. In plaats daarvan bedenkt hij een oplossing. Uit de aarde en het water, uit de creatieve krachten waarmee zijn goddelijke domein verbonden is, ontstaan wezens die naar de onderwereld kunnen gaan. Zij worden belast met het herstel van Inanna. De godin wordt opnieuw tot leven gebracht.

Maar zelfs dan blijkt dat de onderwereld haar wetten niet zomaar opgeeft. Wie het rijk van de doden binnengaat en daar sterft, kan niet zonder meer terugkeren zonder een prijs te betalen. Inanna mag vertrekken, maar zij moet iemand aanwijzen die haar plaats in de onderwereld zal innemen. Het is een van de

meest ongemakkelijke momenten van het verhaal, omdat de wedergeboorte van de godin niet eenvoudig wordt voorgesteld als een overwinning op de dood. De dood heeft een prijs. Het evenwicht tussen de werelden moet worden hersteld.

Inanna keert terug naar de wereld van de levenden, maar zij wordt vergezeld door demonische begeleiders die erop toezien dat de schuld aan de onderwereld wordt voldaan. Zij moet iemand vinden die in haar plaats kan afdalen. Terwijl zij langs verschillende plaatsen trekt, ziet zij hoe haar omgeving op haar terugkeer reageert. De godin kijkt niet alleen naar de wereld die zij heeft verlaten; zij ziet ook hoe de mensen en goden zich hebben gedragen tijdens haar afwezigheid.

Uiteindelijk bereikt zij Dumuzi, de god die verbonden is met herderschap, vruchtbaarheid en de cyclus van het leven. Dumuzi heeft niet op dezelfde wijze als anderen om Inanna gerouwd. In sommige passages verschijnt hij juist als iemand die zijn positie en waardigheid heeft behouden terwijl de godin afwezig was. Voor Inanna is dat voldoende. Dumuzi wordt aangewezen als degene die haar plaats in de onderwereld moet innemen.

Daarmee verandert het verhaal opnieuw van karakter. De machtige godin is teruggekeerd, maar haar terugkeer heeft gevolgen voor iemand die dicht bij haar staat. Dumuzi wordt naar de onderwereld gebracht. Het is echter zijn zus Geshtinanna die weigert hem zonder meer aan zijn lot over te laten. Haar verdriet en haar bereidheid om voor haar broer op te komen vormen een belangrijk onderdeel van het slot van de mythe. Zij zoekt naar een oplossing waardoor Dumuzi niet voor eeuwig in de onderwereld hoeft te blijven.

Uiteindelijk wordt een verdeling van de tijd overeengekomen. Dumuzi zal een deel van het jaar in de onderwereld verblijven; gedurende het andere deel zal Geshtinanna zijn plaats innemen. Daardoor ontstaat een

ritme tussen aanwezigheid en afwezigheid, tussen leven en dood, tussen vruchtbaarheid en verdorring. De mythe krijgt hiermee een kosmische dimensie. De onderwereld is niet vernietigd en de dood is niet overwonnen. In plaats daarvan wordt een verhouding tussen de wereld van de levenden en die van de doden ingesteld. Het leven keert terug, maar het leven kent voortaan een prijs en een ritme.

Juist hierin ligt een van de diepste betekenislagen van het verhaal. De Afdaling van Inanna is geen eenvoudig verhaal waarin een heldin naar een duistere wereld reist, een vijand verslaat en vervolgens triomfantelijk terugkeert. Inanna verslaat Ereshkigal niet in de traditionele betekenis van het woord. Zij wordt zelf overwonnen door de wetten van de onderwereld. Haar macht blijkt beperkt. Haar wedergeboorte is afhankelijk van de tussenkomst van een andere god en haar vrijheid heeft gevolgen voor anderen. De godin die naar beneden afdaalt, keert wel terug, maar zij komt niet onveranderd terug.

Het verhaal laat daarmee een wereld zien waarin macht nooit volledig absoluut is. Zelfs goden zijn onderworpen aan kosmische ordening. De koning kan machtig zijn, de godin kan verheven zijn, de tempel kan rijk zijn en de stad kan groot zijn, maar boven hen allen staat een werkelijkheid die niemand volledig kan beheersen. Dood en onderwereld behoren tot de fundamentele ordening van het bestaan. De mythe geeft aan die werkelijkheid een gezicht, namen en een verhaal. Ereshkigal is niet alleen een godin; zij vertegenwoordigt een grens die iedere samenleving uiteindelijk moet erkennen.

De verschillende personages maken het verhaal bovendien tot een bijzonder rijke bron voor het begrijpen van Mesopotamische religieuze cultuur. Inanna, Ereshkigal, Enki, Dumuzi en Geshtinanna

vertegenwoordigen verschillende domeinen van het Mesopotamische denken, maar hun onderlinge relaties laten zien dat deze domeinen niet geïsoleerd waren. Liefde raakt aan vruchtbaarheid. Vruchtbaarheid raakt aan landbouw en veeteelt. Koningschap raakt aan goddelijke legitimiteit. Dood raakt aan familie, herinnering en ritueel. De godenwereld weerspiegelt daardoor de samenleving waarin het verhaal werd verteld en geschreven. De mythe is geen losstaand fantasieverhaal, maar een manier waarop Mesopotamische gemeenschappen hun wereld konden begrijpen en betekenis konden geven aan de tegenstellingen die zij dagelijks ervoeren.

De figuur van Dumuzi is daarbij bijzonder belangrijk. Zijn verblijf in de onderwereld en zijn gedeeltelijke terugkeer naar de wereld van de levenden sluiten aan bij bredere Mesopotamische tradities waarin vruchtbaarheid, seizoensritmes en het sterven en terugkeren van goddelijke figuren met elkaar werden verbonden. Toch moet men voorzichtig zijn met de gedachte dat de mythe simpelweg een „seizoensmythe" zou zijn waarin de natuur letterlijk wordt uitgelegd. De tekst is daarvoor complexer. De verhouding tussen Inanna en Dumuzi, tussen de bovenwereld en de onderwereld en tussen leven en dood heeft meerdere betekenislagen die niet tot één enkele verklaring kunnen worden gereduceerd.

Ook de tekstgeschiedenis zelf vertelt een fascinerend verhaal. De mythe bestaat in een Sumerische en een Akkadische traditie. De Akkadische versie, waarin Ishtar de plaats van Inanna inneemt, werd in de negentiende eeuw bekend aan moderne geleerden. De eerste teksten werden in de jaren 1860 ontdekt en vertaald in een periode waarin de Europese wetenschap de enorme hoeveelheid kleitabletten uit Mesopotamië nog maar net begon te ontsluiten. De Akkadische versie bood

daarmee een van de vroegste toegangen tot het verhaal voor de moderne wereld.

Het duurde aanzienlijk langer voordat de oudere Sumerische traditie volledig kon worden gereconstrueerd. De kleitabletten waarop Sumerische teksten waren geschreven, lagen verspreid over verschillende collecties, musea en opgravingsarchieven. Sommige fragmenten waren klein, beschadigd of moeilijk leesbaar. Andere stukken bleken pas betekenis te krijgen wanneer zij met fragmenten uit andere collecties konden worden vergeleken. De reconstructie van een Mesopotamische literaire tekst is daarom zelden het eenvoudige lezen van één compleet document. Het is eerder een langzaam proces van verzamelen, vergelijken, transcriberen, vertalen en interpreteren. Wat wij tegenwoordig als één verhaal kunnen lezen, is het resultaat van generaties werk van assyriologen en epigrafisten.

Dat gegeven is van grote betekenis wanneer men zich realiseert dat de tekst duizenden jaren geleden op klei werd vastgelegd. De mensen die de oorspronkelijke teksten schreven, konden onmogelijk vermoeden dat hun woorden millennia later opnieuw zouden worden gelezen. Toch hebben juist hun kleitabletten de tijd doorstaan. Terwijl paleizen verdwenen, steden werden verwoest en talen uit het dagelijks gebruik verdwenen, bleven de kleine tekens in de klei bestaan. Het spijkerschrift maakte het mogelijk dat een verhaal over een godin uit het oude Mesopotamië uiteindelijk opnieuw kon worden gehoord.

De overgang van Sumerische Inanna naar Akkadische Ishtar laat bovendien zien hoe Mesopotamische cultuur voortdurend veranderde zonder dat oudere tradities eenvoudig verdwenen. Namen konden veranderen, talen konden verschuiven en politieke machtscentra konden opkomen en verdwijnen, terwijl verhalen werden

overgenomen, aangepast en opnieuw geïnterpreteerd. Inanna en Ishtar zijn daardoor niet simpelweg twee volledig afzonderlijke godinnen, maar vormen zij onderdeel van een lange geschiedenis van religieuze overdracht en culturele continuïteit. De mythe zelf werd onderdeel van een groter Mesopotamisch geheugen waarin oudere Sumerische tradities eeuwenlang bleven voortleven.

De invloed van Mesopotamische verhalen reikt bovendien verder dan de grenzen van Sumer en Akkad. Door de eeuwen heen kwamen volkeren in contact met Mesopotamische religieuze en literaire tradities. Ideeën, motieven en verhalen konden daarbij worden overgenomen, aangepast of opnieuw geïnterpreteerd. Elementen uit de Mesopotamische wereld zijn in verschillende vormen terug te vinden in latere tradities van het Nabije Oosten en in de bredere geschiedenis van de mediterrane wereld. Ook wanneer een later verhaal niet rechtstreeks uit de Afdaling van Inanna kan worden afgeleid, is het van belang de culturele omgeving te begrijpen waarin dergelijke motieven konden circuleren. Verhalen reizen immers niet altijd als complete teksten van de ene beschaving naar de andere. Soms reizen alleen beelden, thema's, symbolen of ideeën verder.

De Afdaling van Inanna heeft daardoor een opmerkelijk lange culturele levensduur gekregen. In de twintigste eeuw werd de mythe opnieuw gelezen door onderzoekers die geïnteresseerd waren in religie, literatuur, gender, symboliek en psychologie. Sommige psychoanalytische denkers gebruikten het verhaal als voorbeeld bij hun interpretaties van psychische processen, waarbij de afdaling werd gelezen als een symbolische beweging naar een verborgen of onderdrukte werkelijkheid. Zulke interpretaties kunnen interessant zijn, maar zij behoren tot de moderne receptiegeschiedenis van de mythe en moeten worden

onderscheiden van de betekenis die het verhaal in het oude Mesopotamië zelf kan hebben gehad.

Dat onderscheid is essentieel. Een oude tekst hoeft niet te betekenen wat een moderne lezer erin wil herkennen. De Mesopotamische schrijvers leefden in een wereld waarin goden, tempels, rituelen, koningschap, familie, landbouw en de doden deel uitmaakten van één samenhangend universum. Hun categorieën waren niet dezelfde als de onze. Toch betekent dit niet dat de tekst voor ons onbegrijpelijk is. Integendeel. Juist doordat het verhaal zo concreet is, kunnen wij iets herkennen van menselijke ervaringen die nauwelijks aan tijd gebonden zijn: angst voor de dood, het verlies van macht, verdriet om een geliefde, de behoefte aan herstel en de hoop dat het leven na een periode van duisternis opnieuw kan beginnen.

Misschien is dat uiteindelijk de reden waarom Inanna na duizenden jaren nog steeds tot de verbeelding spreekt. Zij is een godin, maar in haar afdaling wordt zij geconfronteerd met een grens die ook de machtigste mens niet kan ontwijken. Zij verliest haar sieraden, haar kleding, haar status en uiteindelijk haar leven. Zij komt terecht in een wereld waarin niemand haar goddelijke afkomst kan redden. En toch keert zij terug. Niet omdat de dood eenvoudigweg is overwonnen, maar omdat leven en dood in een ingewikkelde verhouding tot elkaar blijken te staan.

De zeven poorten zijn daarom meer dan zeven doorgangen in een mythisch verhaal. Zij vormen een beeld voor het afleggen van alles wat een mens of een god als identiteit en macht met zich meedraagt. Bij iedere poort wordt iets achtergelaten. Aan het einde blijft alleen de essentie over. Inanna moet de onderwereld binnengaan zonder de bescherming van haar uiterlijke tekenen. Pas wanneer zij haar diepste grens heeft bereikt, kan zij opnieuw naar boven komen.

En misschien is juist dat de blijvende kracht van dit oude Mesopotamische verhaal. Inanna daalt af naar een plaats waar geen levende godin zomaar kan binnengaan en ontdekt daar dat zelfs goddelijke macht grenzen kent. Zij sterft, keert terug en wordt gedwongen de prijs van haar terugkeer te aanvaarden. Dumuzi daalt af, Geshtinanna rouwt en uiteindelijk wordt een ritme ingesteld waarin leven en dood elkaar afwisselen. De wereld wordt niet teruggebracht naar de toestand waarin zij zich aan het begin van het verhaal bevond. Zij is veranderd.

Wanneer wij vandaag naar de kleitabletten kijken waarop dit verhaal werd vastgelegd, kijken wij daarmee niet alleen naar een van de oudste literaire werken die de mensheid heeft nagelaten. We kijken naar een wereld die zichzelf probeerde te begrijpen. De Sumeriërs beschikten niet over onze moderne wetenschap, onze historische methoden of onze psychologische theorieën. Zij hadden echter iets anders: verhalen waarmee zij de orde van hun wereld konden verbeelden. Inanna's afdaling gaf vorm aan vragen die geen eenvoudige antwoorden kennen. Wat gebeurt er wanneer macht wordt afgenomen? Waar ligt de grens tussen leven en dood? Kan iemand terugkeren uit de duisternis? Welke prijs heeft wedergeboorte? En wat betekent het om opnieuw te leven wanneer men niet meer dezelfde is als voorheen?

Duizenden jaren later blijven de zeven poorten daarom openstaan. Niet letterlijk, maar in de kleitabletten, in de woorden van de oude schrijvers en in het verhaal dat zij aan ons hebben doorgegeven. Achter iedere poort ligt een stukje van de Mesopotamische wereld verborgen. Wie het verhaal van Inanna binnengaat, ontmoet niet alleen een godin en haar onderwereld. Men ontmoet een beschaving die haar goden, haar doden, haar koningen, haar steden en haar eigen plaats in de kosmos probeerde te begrijpen.

En ergens aan het einde van die lange afdaling wacht Inanna opnieuw.

Niet langer alleen als de godin die ooit uit de hemel kwam, maar als de godin die de onderwereld heeft gezien, de dood heeft gekend en naar het licht is teruggekeerd.

# DE TWEE AFDALINGEN VAN INANNA

**Van Sumerische kleitabletten tot de moderne reconstructie van een van Mesopotamiës oudste mythen**

De geschiedenis van de Afdaling van Inanna naar de onderwereld is niet alleen het verhaal van een godin die de grens tussen leven en dood overschrijdt. Het is ook het verhaal van een tekst die zelf een afdaling door de tijd heeft gemaakt. Eeuwenlang lag het verhaal verspreid over kleitabletten, gebroken fragmenten en halfleesbare regels, zonder dat iemand in de moderne wereld nog wist hoe de verschillende stukken ooit met elkaar hadden samengehoord. De mythe die tegenwoordig bekendstaat als Descent of Inanna into the Underworld bestaat bovendien niet uit één oorspronkelijke tekst die later eenvoudig in een andere taal werd vertaald. Er bestaan twee belangrijke literaire tradities: een Sumerische versie waarin Inanna centraal staat en een Akkadische versie waarin zij verschijnt onder haar latere naam Ishtar. Beide verhalen behandelen dezelfde fundamentele thematiek van afdaling, dood, macht en terugkeer, maar zij zijn geen letterlijke vertalingen van elkaar. Het zijn zelfstandige literaire bewerkingen die ieder hun eigen accenten, formuleringen en interpretatieve problemen hebben. Juist daardoor wordt de geschiedenis van deze mythe zo bijzonder. Niet alleen het verhaal zelf veranderde door de eeuwen heen; ook de manier waarop latere generaties het verhaal lazen, begrepen en reconstrueerden veranderde voortdurend.

De eerste versie waarmee de moderne wetenschap kennismaakte, was niet de oudste Sumerische tekst, maar de Akkadische Afdaling van Ishtar naar de

onderwereld. Deze tekst telt ongeveer 138 regels en werd gevonden tussen de duizenden kleitabletten en fragmenten die in de negentiende eeuw uit de ruïnes van onder meer Nineveh en Assur tevoorschijn kwamen. De ontdekking vond plaats in een tijd waarin het oude Mesopotamië voor de moderne wereld opnieuw zichtbaar werd. Assyriologen begonnen teksten te lezen die duizenden jaren eerder in het spijkerschrift waren vastgelegd. Iedere kleitablet was daarbij een klein overblijfsel van een verdwenen wereld: een administratief document, een koninklijke inscriptie, een religieuze hymne, een juridisch contract of een literair verhaal. Tussen die uiteenlopende documenten bevonden zich twee betrekkelijk complete teksten van de Afdaling van Ishtar. Zij dateren uit het begin van het eerste millennium v.Chr., maar de teksttraditie die zij vertegenwoordigen gaat waarschijnlijk aanzienlijk verder terug. Sommige onderzoekers plaatsen de oorsprong van deze Akkadische overlevering rond het tweede millennium v.Chr. De twee exemplaren zijn, ondanks kleine verschillen in formulering, volgorde en stijl, voldoende verwant om samen een belangrijk deel van het verhaal te reconstrueren. Voor de negentiende-eeuwse geleerden betekende dit een buitengewone ontdekking. Een Mesopotamisch verhaal over een godin die de onderwereld binnengaat, haar macht verliest, sterft en uiteindelijk terugkeert, werd opnieuw leesbaar nadat het duizenden jaren in klei verborgen had gelegen.

De Akkadische tekst vormde daarmee voor lange tijd het belangrijkste uitgangspunt voor de moderne kennismaking met het verhaal. Dat had gevolgen voor de manier waarop de mythe werd geïnterpreteerd. De geleerden die de eerste vertalingen maakten, beschikten immers nog niet over de veel langere Sumerische versie. Zij kenden een tekst waarin Ishtar afdaalt naar het rijk van de doden en waarin de figuur van Dumuzi aan het einde van het verhaal een belangrijke plaats inneemt.

Zonder de volledige Sumerische tekst was het echter moeilijk om alle gebeurtenissen in hun oorspronkelijke verband te begrijpen. De laatste passages van de Akkadische versie zijn bijzonder compact en laten veel aan de lezer over. Sommige formuleringen zijn allusief, sommige gebeurtenissen worden slechts kort aangeduid en bepaalde relaties tussen de personages blijven onduidelijk. De moderne lezer staat daardoor voor hetzelfde probleem als de negentiende-eeuwse geleerde: hoe reconstrueer je een verhaal waarvan je slechts een deel bezit en waarvan de schrijvers ervan uitgingen dat hun publiek de culturele achtergrond al kende?

Pas toen de Sumerische traditie langzaam aan het licht kwam, werd duidelijk hoeveel groter en complexer het verhaal eigenlijk was. De Sumerische tekst telt ongeveer vierhonderd regels en wordt in de moderne wetenschap aangeduid als Descent of Inanna into the Underworld. De naam waarmee de tekst in de Sumerische traditie zelf wordt aangeduid, is ontleend aan de beginwoorden, zoals in Mesopotamische literatuur gebruikelijk was. De incipit Angalta, doorgaans weergegeven als „Vanuit de Grote Hemel", werd zo de titel waaronder de tekst bekend werd. De Sumerische versie is ouder dan de ons overgeleverde Akkadische exemplaren en wordt meestal in het begin van het tweede millennium v.Chr. geplaatst, waarbij een precieze datering van de oorspronkelijke compositie onzeker blijft. Wat voor de moderne wereld uiteindelijk een samenhangend verhaal zou worden, was in werkelijkheid verspreid over een groot aantal fragmenten. De reconstructie daarvan zou tientallen jaren van onderzoek vergen.

De geschiedenis van die reconstructie is bijna even fascinerend als de mythe zelf. De belangrijkste Sumerische fragmenten kwamen onder meer uit Nippur, een van de grote religieuze centra van het oude Mesopotamië. Daar waren talloze kleitabletten bewaard gebleven die afkomstig waren uit verschillende perioden

en teksttradities. Maar de tabletten waren niet als moderne boeken opgeborgen. Ze waren geen zorgvuldig ingebonden manuscripten waarvan iedere pagina op de volgende aansloot. Veel tabletten waren gebroken, sommige waren slechts gedeeltelijk bewaard gebleven en weer andere fragmenten bevonden zich later in verschillende museumcollecties. Een regel die op het ene stuk ontbrak, kon soms worden teruggevonden op een fragment dat zich duizenden kilometers verderop in een andere collectie bevond. De reconstructie van de mythe werd daardoor een soort intellectuele puzzel waarin iedere nieuwe vondst de bestaande voorstelling kon bevestigen, aanvullen of zelfs volledig veranderen.

Aan het begin van de twintigste eeuw begonnen geleerden zoals Arno Poebel en Stephen Langdon met het bijeenbrengen en interpreteren van de Sumerische fragmenten. Een belangrijk uitgangspunt vormde een vierkolommige kleitablet waarvan een groot gedeelte in het Istanbul Archaeological Museum werd bewaard. De beschikbare tekst was echter onvoldoende om het volledige verhaal te begrijpen. Er ontbraken passages die noodzakelijk waren om de gebeurtenissen logisch met elkaar te verbinden. De situatie veranderde toen Edward Chiera een tweede gedeelte van dezelfde tekst aantrof in de collectie van het University Museum in Philadelphia. Plotseling konden stukken die eerder afzonderlijk en onbegrijpelijk leken met elkaar worden verbonden. Een voorlopige volledige vertaling werd in 1936 gepubliceerd. Daarmee kreeg de moderne wereld voor het eerst een veel completer beeld van de Sumerische mythe.

Maar ook die reconstructie bleek niet het definitieve einde van het onderzoek. Een tekst uit Mesopotamië laat zich niet eenvoudig reconstrueren door de ontbrekende woorden in te vullen. Het gaat niet alleen om taal, maar ook om grammatica, schrijversconventies, literaire formules, religieuze terminologie en de

historische context waarin de tekst werd geproduceerd. Eén verkeerd geplaatst fragment kan de interpretatie van een hele passage beïnvloeden. Bovendien kan een Sumerisch woord meerdere betekenissen hebben en kan een uitdrukking die voor een Mesopotamische schrijver vanzelfsprekend was voor een moderne onderzoeker uiterst moeilijk te interpreteren zijn. Het lezen van een tekst die duizenden jaren oud is, betekent daarom voortdurend balanceren tussen wat er daadwerkelijk op de klei staat en wat men op basis van vergelijkbare teksten, grammatica en historische context redelijkerwijs kan reconstrueren.

Voor Samuel Noah Kramer, een van de invloedrijkste Sumerologen van de twintigste eeuw, was het verhaal daarom nog lange tijd niet volledig verklaard. Kramer werkte met fragmenten uit verschillende collecties en probeerde deze opnieuw met elkaar te verbinden. De ontdekking in 1942 van een kleitablet met 94 regels in de collectie van Yale University bleek daarbij van bijzonder groot belang. Het nieuwe materiaal dwong onderzoekers om bepaalde aannames over de structuur van het verhaal te herzien. Wat eerder als een eenvoudig verhaal over een godin die naar de onderwereld afdaalt om Dumuzi te zoeken, kon worden begrepen, bleek ingewikkelder te zijn. Inanna daalt niet naar de onderwereld af omdat zij haar geliefde daar wil terughalen. Haar motief ligt eerder in haar streven naar macht en in haar verlangen toegang te krijgen tot het domein van Ereshkigal. Dat verschil is fundamenteel, omdat het de hele dramatische structuur van het verhaal verandert.

Lange tijd lag het voor de hand om Inanna's afdaling te vergelijken met andere verhalen waarin een geliefde afdaalt naar het rijk van de doden om een gestorven geliefde terug te halen. De Griekse mythe van Orpheus en Eurydice bood latere lezers een bekend referentiekader. Orpheus daalt immers af naar de

onderwereld om Eurydice terug te brengen naar de wereld van de levenden. Wanneer men vervolgens een verhaal leest waarin een godin naar de onderwereld afdaalt en Dumuzi aan het einde van het verhaal verschijnt, is het verleidelijk om dezelfde structuur te veronderstellen. Maar de Sumerische tekst vertelt een ander verhaal. Inanna komt niet naar de onderwereld om Dumuzi te bevrijden. Haar afdaling heeft aanvankelijk een andere bedoeling. Zij wil de grenzen van haar eigen macht uitbreiden en betreedt daarvoor het domein van Ereshkigal.

Dat verschil is van groot belang voor het begrijpen van Inanna als goddelijke figuur. Zij is geen passieve heldin die door verdriet naar de onderwereld wordt gedreven. Zij handelt. Zij neemt initiatief. Zij verlaat haar eigen domein en begeeft zich naar een gebied dat door een andere macht wordt beheerst. De spanning tussen Inanna en Ereshkigal ontstaat daardoor niet uitsluitend uit een persoonlijke verhouding tussen twee zusters, maar uit een botsing tussen twee vormen van goddelijke macht. Inanna is de godin van de hemel, liefde, seksualiteit, oorlog en politieke energie; Ereshkigal heerst over de onderwereld. Wanneer Inanna de grens tussen beide domeinen overschrijdt, overschrijdt zij tegelijkertijd een kosmische en politieke grens.

Juist daarom zijn de zeven poorten van de onderwereld zo belangrijk. Bij iedere poort wordt Inanna gedwongen iets van haar goddelijke uitrusting af te leggen. Haar kroon, sieraden, kleding en andere tekenen van haar positie verdwijnen één voor één. De afdaling wordt zo een proces waarin macht wordt afgenomen. De godin die aan het begin van haar reis nog volledig is uitgerust met de symbolen van haar status, bereikt het hart van de onderwereld uiteindelijk zonder die uiterlijke bescherming. De poorten functioneren daardoor niet alleen als fysieke doorgangen, maar ook als grenzen tussen verschillende vormen van bestaan. Iedere poort

brengt Inanna verder weg van de wereld waarin haar macht vanzelfsprekend is en dichter bij een domein waarin andere wetten gelden.

De ontdekking van nieuwe tekstfragmenten veranderde uiteindelijk ook het begrip van het slot. Vooral de laatste passages over Dumuzi bleven lange tijd moeilijk te interpreteren. Zelfs wanneer het grootste deel van een tekst kan worden gelezen, betekent dat niet automatisch dat iedere regel begrepen is. Een korte religieuze formulering kan een hele reeks culturele betekenissen bevatten die voor de oorspronkelijke toehoorders onmiddellijk herkenbaar waren. Voor moderne geleerden is het soms nodig om vergelijkbare teksten, woordgebruik in andere literaire werken en latere commentaren erbij te betrekken. Daarbij blijft een zekere mate van onzekerheid onvermijdelijk.

In de jaren vijftig was de Sumerische tekst grotendeels gereconstrueerd en konden de belangrijkste ontbrekende passages worden ingevuld. Daarmee ontstond een veel volledig beeld van de mythe. Toch bleef het onderzoek doorgaan. Een nieuwe kleitablet uit Ur, met 74 regels, leverde opnieuw materiaal dat voor de reconstructie van belang was. De tekstgeschiedenis van Inanna toont daarmee een karakteristieke eigenschap van de studie van Mesopotamië: iedere nieuwe vondst kan een verhaal dat ogenschijnlijk al bekend is opnieuw openen. Een kleitablet is niet alleen een bevestiging van wat men al weet. Het kan een ontbrekende passage leveren, een eerder gelezen regel anders laten begrijpen of zelfs aantonen dat een interpretatie die jarenlang vanzelfsprekend leek, moet worden herzien.

In de decennia daarna verschenen nieuwe reconstructies en vertalingen, waaronder de belangrijke Engelse editie van William R. Sladek uit 1974 en de Franse vertaling van Jean Bottéro uit 1980. Ook in de latere twintigste en eenentwintigste eeuw bleef de tekst onderwerp van

wetenschappelijke discussie. In 1996 onderzocht Bendt Alster opnieuw een passage uit het slot van de Sumerische versie en kwam tot een opmerkelijke interpretatie. Volgens zijn lezing zou Inanna uiteindelijk zelf tussenbeide komen ten gunste van Dumuzi, nadat zij hem eerder naar de onderwereld had laten brengen. Daarmee krijgt het einde van de mythe opnieuw een andere betekenis. Inanna is dan niet uitsluitend degene die Dumuzi veroordeelt tot een verblijf in het rijk van de doden; zij wordt uiteindelijk ook degene die ervoor zorgt dat zijn verblijf beperkt blijft en dat hij gedurende een deel van het jaar naar de wereld van de levenden kan terugkeren.

Deze interpretatie laat zien hoe kwetsbaar onze kennis van oude teksten blijft. Een enkele passage kan de verhouding tussen de hoofdpersonen veranderen. Een godin die eerder als hard en meedogenloos werd geïnterpreteerd, kan in een andere reconstructie ook als iemand verschijnen die uiteindelijk verantwoordelijkheid neemt voor het lot van degene die zij naar de onderwereld heeft gestuurd. De mythe wordt daardoor niet eenvoudiger, maar juist menselijker. Inanna blijft een machtige godin, maar haar handelen heeft gevolgen. Zij kan beslissingen nemen die anderen treffen en vervolgens geconfronteerd worden met de consequenties daarvan. De onderwereld is niet alleen een plaats waar mensen sterven; het is ook een plaats waar de verhoudingen tussen goden opnieuw worden bepaald.

Nieuwe vertalingen van Pascal Attinger, vanaf 2016 en met latere herzieningen, en het werk van Bénédicte Cuperly uit 2021 hebben opnieuw bijgedragen aan de interpretatie van het verhaal. Daarmee is de tekstgeschiedenis van Inanna allerminst afgesloten. Iedere generatie onderzoekers leest de kleitabletten opnieuw, niet omdat de eerdere geleerden niets hebben ontdekt, maar omdat nieuwe tekstvondsten, nieuwe

filologische inzichten en nieuwe vergelijkingsmogelijkheden bestaande vertalingen kunnen verfijnen. Het is precies deze voortdurende beweging tussen tekst en interpretatie die de studie van de Mesopotamische literatuur zo bijzonder maakt.

De geschiedenis van de mythe laat bovendien zien hoe sterk de moderne voorstelling van het oude Mesopotamië afhankelijk is van toevallig bewaard gebleven materiaal. Wat wij vandaag „de mythe van Inanna" noemen, is slechts dat deel van een veel grotere literaire traditie dat de tand des tijds heeft doorstaan. De oorspronkelijke schrijvers beschikten over teksten die waarschijnlijk in verschillende contexten werden gebruikt en overgeleverd. Sommige exemplaren werden in scholen gekopieerd, andere konden onderdeel zijn van bibliotheken of tempelcollecties. De meeste zijn verloren gegaan. Wat resteert, zijn de fragmenten die door omstandigheden duizenden jaren konden overleven.

Daarbij heeft klei een opmerkelijke rol gespeeld. In Mesopotamië werd het schrift niet in de eerste plaats op papier geschreven, maar in natte klei gedrukt. De schrijver gebruikte een rietstift om wigvormige indrukken te maken. Wanneer de tablet daarna droogde, werd de tekst hard en duurzaam. Soms werd de tablet bewust gebakken, maar veel kleitabletten danken hun overleving juist aan vernietiging door vuur. Een stadsbrand die voor de bewoners een ramp betekende, kon de tabletten die in een gebouw lagen veranderen in keramisch hard materiaal. Zo kon een catastrofe die een stad vernietigde er tegelijkertijd voor zorgen dat de woorden van haar schrijvers duizenden jaren later nog konden worden gelezen.

De reconstructie van de Afdaling van Inanna is daardoor in zekere zin een tweede afdaling. De godin daalt in het verhaal af naar de onderwereld; de moderne

geleerde daalt af in de lagen van het archeologische en tekstuele verleden. De ene afdaling is mythisch, de andere wetenschappelijk. In beide gevallen is de weg niet recht. Er zijn poorten, hindernissen, ontbrekende stukken en momenten waarop men moet terugkeren naar een eerder punt om de route opnieuw te bepalen. De moderne onderzoeker die een fragment van een kleitablet in handen krijgt, bezit immers slechts een klein gedeelte van het oorspronkelijke verhaal. Pas door vergelijking en reconstructie wordt zichtbaar welke plaats het fragment ooit heeft gehad.

Misschien is dat de meest fascinerende paradox van Inanna's verhaal. De mythe gaat over een godin die naar de onderwereld afdaalt en daar haar identiteit, haar macht en uiteindelijk haar leven verliest. Maar het verhaal zelf heeft een tegenovergestelde beweging gemaakt. Het lag duizenden jaren verborgen in de aarde, verspreid over gebroken tabletten en vergeten collecties, totdat geleerden het stukje bij beetje opnieuw naar boven brachten. Eerst kwam de Akkadische Ishtar aan het licht. Daarna werd de oudere Sumerische Inanna zichtbaar. Vervolgens werden ontbrekende passages gevonden, verkeerd begrepen delen gecorrigeerd en oude vertalingen opnieuw onderzocht. De mythe werd niet in één keer ontdekt. Zij werd langzaam herboren.

Daarmee wordt de geschiedenis van de Afdaling van Inanna meer dan een voetnoot bij de tekst. Zij is onderdeel van het verhaal zelf. De oude Sumerische schrijver die zijn rietstift in de klei drukte, de kopiist die eeuwen later dezelfde regels opnieuw overschreef, de Assyrische schrijver die een Akkadische versie vastlegde, de archeoloog die een gebroken tablet uit de grond haalde en de assyrioloog die twee fragmenten naast elkaar legde: ieder van hen heeft bijgedragen aan de overleving van de mythe. Tussen hun werelden liggen duizenden jaren, maar de klei vormt de draad die hen met elkaar verbindt.

Wanneer we de Sumerische en Akkadische versies naast elkaar leggen, zien we daarom niet eenvoudigweg één verhaal dat in twee talen is geschreven. We zien een lange traditie van vertellen, herschrijven, aanpassen en opnieuw interpreteren. Inanna wordt Ishtar, Sumerisch maakt plaats voor Akkadisch, steden verliezen hun politieke betekenis en nieuwe machtscentra ontstaan. Toch blijft het verhaal herkenbaar. De afdaling naar de onderwereld blijft een krachtige metafoor voor de confrontatie met een werkelijkheid die zelfs goddelijke macht begrenst. Maar iedere taal en iedere periode geeft die confrontatie een eigen vorm.

De moderne wetenschap heeft het verhaal uiteindelijk niet „af" gemaakt. Integendeel, de geschiedenis van het onderzoek toont dat iedere vertaling slechts een moment in een veel langer gesprek is. Nieuwe fragmenten kunnen nieuwe vragen oproepen. Nieuwe filologische analyses kunnen oude passages anders laten lezen. En juist daarin schuilt de waarde van de kleitabletten. Ze zijn geen gesloten monumenten die slechts één betekenis hebben. Ze zijn resten van een levende literaire cultuur, teksten die ooit door mensen werden geschreven, gekopieerd, gelezen, geleerd en doorgegeven.

De Afdaling van Inanna is daarom tegelijkertijd een verhaal over een godin en een verhaal over geheugen. Inanna probeert de grens van haar macht te overschrijden en ontdekt dat iedere grens een prijs heeft. De moderne wereld probeert op haar beurt de grens van duizenden jaren te overschrijden en ontdekt dat ook het verleden zich niet zonder meer laat binnengaan. De zeven poorten van de onderwereld hebben in zekere zin hun tegenhanger in de zeven lagen van reconstructie: archeologie, taal, schrift, tekstkritiek, religieuze geschiedenis, culturele context en interpretatie. Pas wanneer al deze deuren worden

geopend, begint het oude verhaal werkelijk zichtbaar te worden.

En misschien is dat waarom Inanna nog altijd zo'n buitengewone plaats inneemt binnen de literatuur van het oude Mesopotamië. Haar verhaal is niet alleen oud; het is ook opmerkelijk veerkrachtig. Het heeft oorlogen, de ondergang van steden, het verdwijnen van talen, het uiteenvallen van koninkrijken en duizenden jaren van vergetelheid overleefd. Eerst werd zij op klei geschreven. Daarna werd zij vergeten. Vervolgens werd zij opnieuw gevonden. Eerst verscheen Ishtar in de moderne wetenschap, daarna kwam Inanna achter haar vandaan. En uiteindelijk kwamen de twee tradities naast elkaar te staan, niet als eenvoudige kopieën, maar als twee stemmen uit een veel oudere wereld.

De zeven poorten zijn daarmee niet alleen de poorten waarlangs Inanna haar afdaling maakt. Zij zijn ook de poorten waardoor wij vandaag toegang krijgen tot de wereld van de Sumeriërs. Achter iedere poort ligt een ander deel van het verhaal verborgen. Achter de eerste ligt de tekst; achter de volgende de taal; daarna de religie, de samenleving, de politieke wereld, de menselijke verbeelding en uiteindelijk de vraag wat deze oude woorden voor ons betekenen. De laatste poort staat nog altijd open. Want zolang de kleitabletten opnieuw worden gelezen, vertaald en besproken, blijft Inanna in beweging: van de hemel naar de onderwereld, van Sumerisch naar Akkadisch, van klei naar boek, en van een verdwenen beschaving naar de wereld waarin wij vandaag leven.

# INANNA, KONINGIN VAN HEMEL EN AARDE

**De godin van liefde, oorlog, macht en de grens tussen leven en dood**

Lang voordat de namen Aphrodite, Venus of andere godinnen van liefde en verlangen in de oude wereld bekend waren, werd in het zuiden van Mesopotamië een godin vereerd die nauwelijks in één enkele eigenschap te vangen is. Haar naam was Inanna. Zij was godin van liefde en seksualiteit, maar evenzeer van oorlog, politieke macht, goddelijke orde en voortplanting. Zij kon verleiden en vernietigen, kon koningen legitimeren en vijanden verpletteren, en kon zich tegelijkertijd verbinden met de meest intieme verlangens van mensen. Juist die combinatie maakte haar tot een van de meest fascinerende godheden van het oude Mesopotamië. Voor de Sumeriërs was Inanna geen godin die netjes binnen één domein bleef. Zij bewoog zich voortdurend tussen grenzen die voor andere godheden duidelijker waren afgebakend. Zij behoorde tot de hemel, maar was diep verbonden met de aarde. Zij was verbonden met vruchtbaarheid, maar ook met oorlog. Zij vertegenwoordigde seksualiteit en verlangen, maar trad tegelijkertijd op als een machtige handhaver van goddelijke orde. Haar latere Akkadische naam, Ishtar, zou uiteindelijk nog veel verder over Mesopotamië worden verspreid. Onder die naam werd zij bekend bij Akkadiërs, Babyloniërs en Assyriërs en groeide zij uit tot een van de machtigste godinnen van het oude Nabije Oosten. Haar belangrijkste titel was veelzeggend: „Koningin van de Hemel".

De oorsprong van Inanna's verering ligt diep in de vroege geschiedenis van Mesopotamië. Al tijdens de Urukperiode, vanaf ongeveer het vierde millennium

v.Chr., vinden we aanwijzingen voor haar cultus. Uruk was in deze periode niet zomaar een nederzetting, maar een van de belangrijkste stedelijke centra van de zich ontwikkelende Mesopotamische beschaving. De stad groeide uit tot een religieus, economisch en politiek centrum en zou eeuwenlang nauw met Inanna verbonden blijven. In het hart van Uruk stond het Eanna-complex, een groot tempelgebied dat aan haar cultus was gewijd. De naam Eanna wordt vaak verbonden met de „Huis van de Hemel", en de tempel vormde een van de belangrijkste plaatsen waar de aanwezigheid van de godin werd gevierd. Inanna was hier niet slechts een beschermgodin in de beperkte betekenis van het woord. Haar cultus was verweven met de identiteit van de stad zelf. De geschiedenis van Uruk en de geschiedenis van Inanna zouden daardoor eeuwenlang met elkaar verbonden blijven.

In de oudste tradities van Uruk kreeg Inanna bovendien verschillende verschijningsvormen die verbonden waren met de hemel. Zij werd onder meer geassocieerd met haar verschijning als ochtendster en avondster. Voor de moderne mens lijkt het vanzelfsprekend dat de planeet Venus zowel in de ochtend als in de avond zichtbaar kan zijn, maar voor de bewoners van het oude Mesopotamië was de hemel geen neutrale ruimte die slechts wetenschappelijk werd waargenomen. Hemellichamen konden goddelijke aanwezigheid zichtbaar maken. De verschijning van Venus aan de oostelijke horizon bij zonsopkomst en haar verschijning aan de westelijke hemel bij zonsondergang vormden verschillende momenten waarop Inanna zich aan de wereld kon tonen. In de oude traditie werden deze verschijningsvormen onder meer verbonden met ochtend-Inanna en avond-Inanna. Daarnaast bestond een voorstelling van Inanna als een vorstelijke of prinselijke gestalte. Daarmee kreeg de godin een

kosmische aanwezigheid die zowel de hemel als de menselijke wereld omvatte.

Haar symbolen vertellen hetzelfde verhaal. De leeuw was een van haar meest herkenbare dieren en stond voor kracht, gevaar en koninklijke macht. De leeuw was geen vreedzaam symbool van schoonheid, maar een beeld van een kracht die men moest respecteren. Wie Inanna benaderde, kwam niet alleen bij een godin van liefde terecht, maar bij een godheid die evenzeer met geweld en oorlog verbonden was. Daarnaast werd de achtpuntige ster een van haar belangrijkste symbolen. De ster van Inanna, later vooral bekend als de ster van Ishtar, werd in de Mesopotamische wereld een herkenbaar teken van haar aanwezigheid. De combinatie van de ster en de leeuw vat haar karakter op symbolische wijze samen: hemelse verhevenheid en aardse macht, schoonheid en gevaar, aantrekkingskracht en vernietiging. Zij was een godin die de mens kon aantrekken en tegelijkertijd angst kon inboezemen.

Ook haar relaties met andere goden laten zien hoe veelzijdig haar plaats in de Mesopotamische godenwereld was. Haar partner was Dumuzi, de god die in latere tradities bekend zou worden als Tammuz. Hun relatie werd verbonden met liefde, seksualiteit, vruchtbaarheid en de cyclische beweging tussen leven en dood. Dumuzi was vooral verbonden met herders en de vruchtbaarheid van het land en de kudden. Hun verhouding kreeg daardoor een betekenis die verder ging dan een goddelijk liefdesverhaal. Zij raakte aan de vraag hoe leven zich vernieuwt, hoe vruchtbaarheid ontstaat en hoe de dood deel uitmaakt van de orde van de wereld. Naast Dumuzi stond Ninshubur, Inanna's trouwe begeleider en dienaar, een figuur die in verschillende perioden en tradities verschillende vormen aannam. In latere Akkadische tradities werd Ninshubur uiteindelijk verbonden met mannelijke godheden zoals Ilabrat en Papsukkal. Ook hier zien we hoe de

Mesopotamische godenwereld voortdurend veranderde. Namen, functies en geslachten konden in verschillende perioden verschuiven, terwijl de oudere religieuze tradities bleven voortleven.

Inanna's betekenis groeide sterk na de opkomst van het Akkadische rijk onder Sargon. Voor die tijd lijkt haar cultus in belangrijke mate verbonden te zijn geweest met bepaalde stedelijke centra, vooral Uruk. De politieke veranderingen van het derde millennium v.Chr. brachten echter nieuwe verbindingen tussen steden en regio's tot stand. Inanna werd steeds nadrukkelijker een godin die boven de grenzen van één stad uitstijgt. De Sumerische traditie werd opgenomen in grotere politieke en culturele verbanden en Inanna werd een van de meest vereerde godheden van Mesopotamië. Haar naam en cultus verspreidden zich over verschillende steden, terwijl haar eigenschappen zich verder ontwikkelden. Toen Semitischsprekende bevolkingsgroepen de Sumerische cultuur overnamen en ermee versmolten, kreeg Inanna een nieuwe naam: Ishtar. De godin veranderde daarmee niet eenvoudig in een andere godheid. Eerder ontstond een langdurig proces waarin verschillende religieuze tradities, talen en lokale cultussen met elkaar verweven raakten.

Onder de naam Ishtar zou de godin uiteindelijk een enorme invloed krijgen in de Akkadische, Babylonische en Assyrische wereld. Vooral in Assyrië bereikte haar verering een uitzonderlijk hoog niveau. Ishtar werd daar een van de machtigste goddelijke figuren en kwam zeer dicht bij de positie van de nationale god Ashur. Zij kon optreden als beschermster van koningen, als godin van oorlog en overwinning, maar ook als godin van seksuele aantrekkingskracht en vruchtbaarheid. Die combinatie moet voor moderne lezers soms tegenstrijdig lijken. In de Mesopotamische religieuze verbeelding hoefden deze eigenschappen echter niet van elkaar te worden gescheiden. Seksualiteit en oorlog waren beide